OPKOERS

SAMENLEVING & ECONOMIE

DERDE GRAAD DOORSTROOM

EXAMENCOMMISSIE 2026 - 2027

Inhoud

Hoe gebruik je deze cursus? 3
Zo ziet het examen eruit 3
Afspraken over het gebruik van deze cursus 4

Ik ben wie ik ben 5
1.1 Wat is identiteit? 5
1.2 Persoonlijke identiteit en groepsidentiteit 5
1.3 De lagen van identiteit 6
1.4 Identiteit wordt beïnvloed door verschillende factoren 8
1.5 Mens- en wereldbeeld 8

Ik leef samen met anderen 10
2.1 Ik leef samen in diversiteit 10
2.2 Ik leef respectvol en constructief samen 12

Ik reageer correct in een noodsituatie 17
3.1 Ongevallen en noodsituaties herkennen 17
3.2 Eerste hulp 18
3.3 Hartstilstand en reanimatie 20

Ik maak deel uit van een sociaal rechtvaardige samenleving 23
4.1 De inkomsten en uitgaven van de overheid 23
4.2 De overheid bevordert de sociale gelijkheid 25

Ik begrijp de prijsvorming op de markt 30
5.1 Vraag en aanbod 30
5.2 Evenwichtsprijs en evenwichtshoeveelheid 31
5.3 Beweging op een curve of verschuiving van een curve 33
5.4 De overheid grijpt in op de markt 46
5.5 Uitwerking van de oefeningen 48

Ik ga werken 53
6.1 De arbeidsovereenkomst en het arbeidsreglement 53
6.2 Van brutoloon naar nettoloon 56
6.3 Arbeidssituaties 59
6.4 Instanties en organisaties 62

Ik beheer mijn financiën 63
7.1 De totale aankoopkost 63
7.2 Persoonlijk of gezinsbudget 68
7.3 Sparen en beleggen 72

Ik ben verzekerd 76
8.1 Verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid 76
8.2 Een schadeaangifte indienen 78
8.3 Welke verzekering biedt dekking? 79

Ik ben digitaal vaardig 82
9.1 Het tekstverwerkingsprogramma Word 82
9.2 Het rekenblad Excel 85
9.3 Het presentatieprogramma PowerPoint 92
9.4 Ethische, sociale en legale regels respecteren 94

Zo bereid je je verder voor 97
10.1 De online oefeningen van OpKoers 97
10.2 Checklist voor de examendag 97
10.3 Begrippenlijst 98

HOOFDSTUK 0

Hoe gebruik je deze cursus?

Deze cursus bundelt alle theorie die je moet kennen voor het examen Samenleving & economie bij de Examencommissie. De opbouw volgt de vakfiche op de voet: elk hoofdstuk komt overeen met een onderdeel van de vakfiche en elke titel komt overeen met een leerdoel. Zo weet je zeker dat je niets overslaat en dat je ook niets leert wat je niet nodig hebt.

In de tekst vind je drie soorten kaders:

- **Begrip**: een definitie die je letterlijk moet kunnen uitleggen.
- **Voorbeeld**: een concrete situatie of een uitgewerkte berekening, zoals je die ook op het examen kan krijgen.
- **Onthoud**: een samenvatting, ezelsbruggetje of valkuil.

Zo ziet het examen eruit

Je krijgt gesloten en open vragen: invulvragen, sleepvragen, dropdownvragen, meerkeuzevragen en dergelijke. Bij veel vragen hoort bronmateriaal: een tekst, een foto, een grafiek, een loonfiche, een videofragment. Lees altijd eerst de instructiezin, die zegt precies wat je moet doen. Er is geen giscorrectie: een fout antwoord kost je geen punten, dus vul altijd iets in.

Je mag een rekenapp, een spellingcontrole en een eenvoudig woordenboek gebruiken. Oefen daar thuis mee, zodat je op het examen geen tijd verliest.

Onderdeel	Gewicht
Ik ben wie ik ben	5 %
Ik leef samen met anderen	12,5 %
Ik reageer correct in een noodsituatie	7,5 %
Ik maak deel uit van een sociaal rechtvaardige samenleving	10 %
Ik begrijp de prijsvorming op de markt	10 %
Ik ga werken	15 %
Ik beheer mijn financiën	15 %
Ik ben verzekerd	7,5 %
Ik ben digitaal vaardig	17,5 %

Afspraken over het gebruik van deze cursus

Deze cursus is door OpKoers gemaakt en is auteursrechtelijk beschermd. Dat betekent concreet:

- Je mag de cursus afdrukken en er in schrijven, markeren en notities maken zoveel je wil.
- Je mag de cursus **niet** doorgeven, delen, kopiëren voor anderen, online zetten of verkopen, ook niet aan vrienden of medestudenten.
- De cursus wordt elk jaar aangepast aan de nieuwe vakfiche. Een exemplaar van iemand anders is dus mogelijk verouderd en sluit niet meer aan bij wat je op het examen krijgt.
- Fout gevonden of iets onduidelijk? Laat het ons weten, dan verbeteren we het voor iedereen.

De volledige regels en algemene voorwaarden van OpKoers kreeg je bij je inschrijving en kan je altijd opnieuw opvragen.

> **STUDEERTIP**
>
> De drie zwaarste onderdelen (werken, financiën en digitale vaardigheden) zijn samen goed voor bijna de helft van de punten. Ze bevatten ook de meeste berekeningen en herkenningsvragen. Plan daar de meeste oefentijd voor in.
>
> Volg tijdens je voorbereiding ook de actualiteit. Op het examen krijg je fictieve situaties, maar wie het nieuws volgt, herkent de begrippen sneller.

HOOFDSTUK 1

Ik ben wie ik ben

Gewicht op het examen: 5 %

> **LEERDOEL**
> Je reflecteert over het relationele, gelaagde en dynamische karakter van identiteit.

1.1 Wat is identiteit?

Als iemand je vraagt wie je bent, begin je misschien met je naam, je leeftijd en je woonplaats. Maar al snel kom je bij andere dingen: je karakter, je familie, je hobby's, wat je gelooft, de groep vrienden waar je bij hoort… Al die dingen samen vormen je identiteit.

> **BEGRIP**
> **Identiteit** — het geheel van kenmerken dat bepaalt wie je bent en waardoor je jezelf onderscheidt van anderen. Het antwoord op de vraag ‘wie ben ik?’.

De vakfiche vraagt je om drie eigenschappen van identiteit te begrijpen:

- **Relationeel**: je identiteit ontstaat in relatie tot anderen. Je weet wie je bent doordat je jezelf vergelijkt met en spiegelt aan andere mensen. Zonder anderen betekent ‘ik’ weinig.
- **Gelaagd**: je identiteit is één geheel dat bestaat uit verschillende lagen (zie 1.3).
- **Dynamisch**: je identiteit staat niet vast. Ze verandert doorheen je leven.

1.2 Persoonlijke identiteit en groepsidentiteit

We maken een onderscheid tussen twee soorten identiteiten.

> **BEGRIP**
> **Persoonlijke identiteit** — de kenmerken die jou als individu uniek maken: je lichaam, je karakter, je persoonlijke geschiedenis.

> **BEGRIP**
> **Groepsidentiteit** — het deel van je identiteit dat je ontleent aan de groepen waartoe je behoort: je nationaliteit, je religie, je vriendengroep, je sportclub. Het antwoord op de vraag ‘bij wie hoor ik?’.

> **VOORBEELD**
> Lena is 16, verlegen maar grappig, heeft rood haar en is de oudste van drie kinderen. Dat is haar persoonlijke identiteit.
>
> Lena is ook Belgische, Antwerpse, speelt bij een volleybalclub, is niet gelovig en hoort bij de skaters op school. Dat is haar groepsidentiteit.

1.3 De lagen van identiteit

De lagen van persoonlijke identiteit

- **Biologische aspecten**: alles wat met je lichaam te maken heeft en waar je zelf weinig invloed op hebt.
  - je geslacht, je leeftijd, je lengte, je huidskleur, je haarkleur
  - een aangeboren aandoening of een beperking
- **Persoonlijkheidstrekken**: je karakter, de manier waarop je typisch reageert en je gedraagt.
  - introvert of extravert, geduldig of impulsief, zorgzaam, ambitieus, angstig, humoristisch
- **Familiale achtergrond**: het gezin en de familie waarin je opgroeit.
  - de waarden en normen die je thuis meekrijgt, de taal die je thuis spreekt
  - je plaats in het gezin (oudste, jongste, enig kind), een scheiding, een nieuw samengesteld gezin

Hoe vormen deze lagen je identiteit? Je biologische kenmerken zijn het vertrekpunt: je wordt geboren met een bepaald lichaam en een aanleg voor bepaalde karaktertrekken. Je familie vormt die aanleg verder: een verlegen kind dat thuis veel aangemoedigd wordt, groeit anders op dan een verlegen kind dat vooral kritiek krijgt. De drie lagen werken dus op elkaar in en maken samen wie jij als persoon bent.

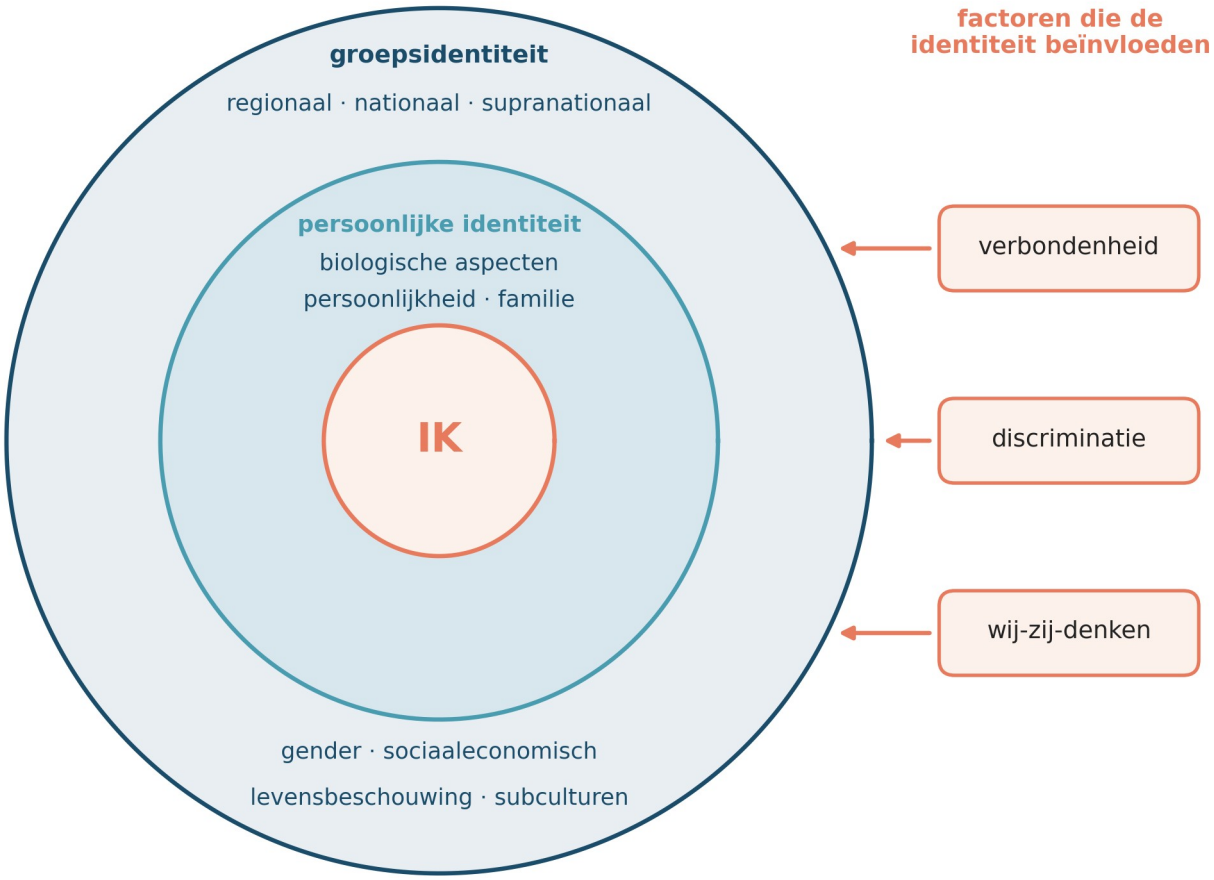
De lagen van groepsidentiteit

- **Regionale, nationale en supranationale aspecten**: waar je vandaan komt op verschillende schaalniveaus.
  - regionaal: Antwerpenaar, Limburger, Vlaming
  - nationaal: Belg
  - supranationaal: Europeaan, wereldburger

- **Groepen waar je deel van uitmaakt**:
  - **gendergerelateerde groepen**: je identificeert je als meisje, jongen, non-binair, en de verwachtingen die daarbij horen
  - **sociaaleconomische groepen**: de sociale klasse van je gezin, het inkomen en het opleidingsniveau van je ouders, het beroep dat je later wil doen
  - **levensbeschouwelijke groepen**: je religie of overtuiging: katholiek, moslim, joods, vrijzinnig, atheïst

- **Subculturen**: kleinere groepen binnen de samenleving met een eigen stijl, muziek, taal en gewoonten.
  - skaters, gamers, hiphopcultuur, metalfans, k-popfans

Hoe hebben deze lagen invloed op je identiteit? Elke groep waartoe je behoort brengt verwachtingen, gewoonten en een eigen kijk op de wereld mee. Je neemt daar bewust en onbewust dingen van over: hoe je praat, wat je belangrijk vindt, hoe je je kleedt. Je groepen zeggen ook iets over wie je niet bent: wie zichzelf Vlaming noemt, onderscheidt zich daarmee van anderen.

De lagen van identiteit: je persoonlijke identiteit in het midden, je groepsidentiteit als buitenste ring. Verbondenheid, discriminatie en wij-zij-denken werken op alle lagen in.

Welke lagen zijn het meest bepalend?

Daar bestaat geen vast antwoord op. De vakfiche vraagt je hierover te reflecteren, dus je moet een standpunt kunnen beargumenteren. Enkele elementen die je daarbij kan gebruiken:

- Voor jonge kinderen is de **familiale achtergrond** meestal het meest bepalend: het gezin is hun hele wereld.
- In de puberteit worden **vriendengroepen en subculturen** belangrijker. Jongeren zoeken wie ze zijn buiten het gezin.
- Wie gediscrimineerd wordt op basis van een kenmerk (huidskleur, religie, gender), ervaart dat kenmerk vaak als heel bepalend, juist omdat anderen het steeds benadrukken.
- Welke laag het belangrijkst is, verschilt van persoon tot persoon en verandert doorheen het leven.